

О. В. СУХОБОКОВ

Охоронні розкопки Роменського городища поблизу с. Червоний Ранок Сумської області

Лівобережний загін ранньослов'янської експедиції Інституту археології АН УРСР досліджував поселення роменського типу поблизу с. Червоний Ранок Кролівського району Сумської області*. Під час досліджень було уточнено його місцезнаходження й план¹, а також проведено невеликі розкопки.

Пам'ятка розташована на території колгоспного саду за південно-західною околицею села, на розі, утвореному заплавою р. Сейм (південь) та широкими балками на сході й заході. Мис, зайнятий городищем, піднімається над заплавою на 35—40 м і має круті (до 50°) схили, вкриті лісом. Площадка поселення з невеличким спадом на південь, видовженої форми, має форму трапеції, максимальний розмір її становить 93 × 42 м. Поверхня пам'ятки та вал, що разом з оборонним ровом відокремлює городище від плато з півночі, сильно розорюється. Сучасні розміри валу такі: довжина дорівнює 20 м, висота— до 3 м, ширина підосви — близько 7 м. Розміри рову в давні часи визначити неможливо, тому що він інтенсивно руйнується. Його середню частину засипано так, що утворюється вхід на городище, який продовжує невеликий (довжина 15 м, ширина 3 м) перешійок, що з'єднує площадку поселення з плато. На території городища зібрано багато уламків роменської та киеворуської кераміки. Серед знахідок було також овруцьке пряслице з червоно-фіолетового шиферу.

З метою визначення характеру культурного шару був закладений розкоп у 10—12 м від південного краю площадки, в якому виявлено залишки якоїсь споруди з шматків обпаленої глини, спеціальних «конусів» та уламків вапняку. Розміри розвалу такі: довжина (південь — північ) становить 3,8 м, ширина (схід — захід) — 3,7 м (рис. 1, 1). Розвал споруди перерізує кругла у плані сучасна яма діаметром 0,7 м, завглибшки 0,9 м. Вапняковий розвал з південної, східної та західної сторін перекривається скученням «конусів», що залягають на глибині 0,4—0,8 м у південній частині розкопу. У західній частині розвалу виявилася золиста пляма, яка перебігає розкоп по діагоналі. В самому центрі цієї плями помітні залишки спаленої деревини. У межах золистої плями і розвалу трапляються щільно утрамбовані площадки обпаленої глини невеликих розмірів (до 0,35 м²). За межами споруди знайдено велике каміння.

Під час розчистки залишків конструкції було виявлено багато керамічних уламків раннього залізного віку та роменської культури.

Скіфська кераміка тонкостінна, має в тісті домішки піску та жорстви. Вона орнаментована зашпилами та проколами по вінцях. Залишки скіфських посудин трапляються лише у нижніх шарах. У верхніх нашаруваннях знайдено виключно роменську ліплену від руки кераміку, яка має товсті (до 1—1,5 см) стінки (рис. 1, 2—12). Серед уламків є фрагменти посудин з високими (4—5 см) вертикальними вінцями і досить виразними плічками (рис. 1, 7).

Роменський посуд прикрашено навскісними або зигзагоподібними відбитками пальчик, обмотаній шнуром, відбитих по плічках, або по зрізу вінець (рис. 1, 21, 22). Виявлені окремі фрагменти посудин, в яких сполучаються роменські прийоми орнаментативної роботи з пізнішими (киеворуськими) формами вінця (рис. 1, 5, 6). Є також уламки горщиків, зроблених на ручному колі. Такі фрагменти прикрашені плавними хвилястими та горизонтальними лініями (рис. 1, 23—28).

Серед уламків керамічного посуду знайдено кілька фрагментів сковорідок з досить високими бортиками (рис. 1, 13—16). Вони прикрашені по зрізу відбитками пальця, косими насічками або косими відбитками гребінчастого штамп. Іноді на дні сковорідок пальцем накреслено хрест (рис. 1, 18, 19). Аналогії таким екземплярам відомі на городищі Новотроїцькому².

Серед інших знахідок є кістяні проколки (рис. 1, 33, 34), овруцькі пряслиця з чорного та червоно-фіолетового шиферу (рис. 1, 29—31), призматична намистина з сердолику

* Пам'ятка відома з другої половини XIX ст.— див.: Д. Я. С ч м о к в а с о в. Древние города России СПб., 1873. Приложение, стор. 3; Историко-статистическое описание Черниговской епархии, кн. 2. Чернигов, 1874, стор. 417.

¹ И. И. Л я п у ш к и н. Днепровское лесостепное Левобережье в эпоху железа.— МИА, № 104. М.—Л., 1961, стор. 81

² И. И. Л я п у ш к и н. Городище Новотроицкое.— МИА, № 74. М.—Л., 1959, рис 91, 9.

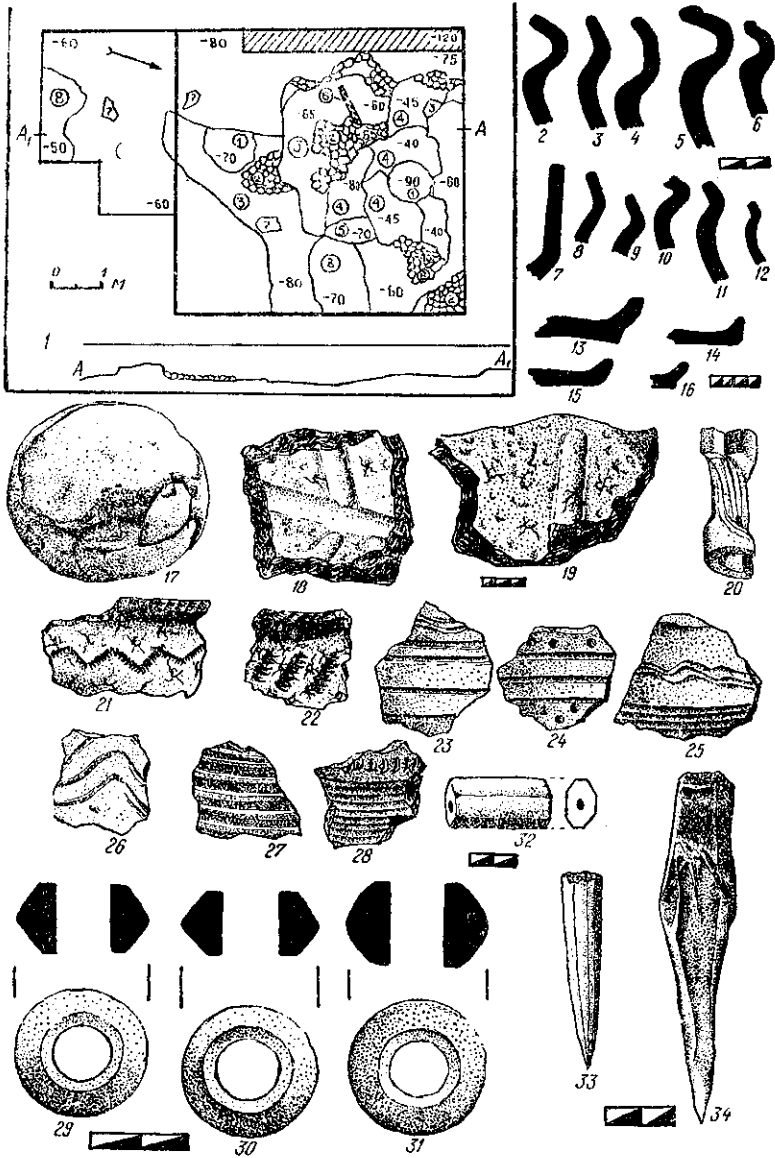

Рис. 1. План розкопу та знахідки з роменського городища Червоний Ранок:

1 — план розкопу на городищі Червоний Ранок (1 — плями гумусованого ґрунту; 2 — скупчення «конусів»; 3 — попіл; 4 — вапняковий розвал; 5 — шар обпаленої глини; 6 — спалена деревина; 7 — окремі каміння; 8 — жовта глина); 2-12 — профілі вінець роменської кераміки; 13-16 — профілі ліплених сковорідок; 17 — «конус»; 18, 19 — дніща роменських сковорідок; 20 — уламок белемніту; 21, 22 — фрагменти роменського посуду; 23-28 — уламки кружальних горщиків; 29-31 — шиферні пряслища; 32 — сердоликівна намистина; 33, 34 — кістяні проколки.

(рис. 1, 32), уламок белемніту. На останньому дуже виразно помітні сліди скобління, можливо, для виготовлення лікувальної присипки (рис. 1, 20).

Переважає більшість типово роменської ліпленої кераміки поруч з горщиками, що сполучають деякі форми вінець властивих кружальному киеворуському посуду з роменською орнаментикою, може вказувати на IX ст., як нижню межу життя на городищі³. Знайдене разом з роменськими горщиками гостроріберне біконічне пряслище з чорного шиферу (діаметр отвору 1,3 см) датує шар, де його виявлено, принаймні X ст.⁴

³ И. И. Ляпушкин. Городище Новогроицкое. — МИА. № 74. М.—Л., 1959, рис. 91, 9, стор. 188.

⁴ Р. Л. Розенфельд. О производстве и датировке овручских пряслиц. — СА, № 4, 1964, стор. 222.

Інші пряслиця з більш згладженим ребром мають діаметри отворів 1,1 та 1,15 см, що може датувати їх (та шар, де вони знайдені) XI—XII ст.⁵ Якщо взяти до уваги деяку кількість кружальної киеворуської кераміки⁶ XI—XII ст., то загальне датування поселення слід визначати IX—XII ст. Таким чином, досліджене нами городище роменської культури, продовжує своє існування в XI—XII ст. Це становить неабиякий інтерес у зв'язку з проблемою долі населення пам'яток роменського типу, тобто северян «Повісті временних літ».

О. В. СУХОБОВ

**Охранные раскопки Роменского городища
близ с. Червоный Ранок
Сумской области**

Резюме

Автор публикует материалы раскопок роменского городища, находящегося в бассейне р. Сейм. На основании анализа полученных материалов, автор приходит к выводу об относительно более поздней датировке верхней границы существования роменского поселения (XI—XII вв.), что представляет немаловажный интерес в связи с проблемой исторических судеб населения памятников роменского типа.

⁵ Р. Л. Розенфельдт. О производстве и датировке овручских пряслиц. — СА, № 4, 1964, стор. 222—223

⁶ М. К. Каргер. Древний Киев, т. I. М.—Л., 1958, табл. III.